

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده ادبیات فارسی و زبانهای خارجی

تصویر آفرینی در جواهر الاسمار (طوطی نامه) با تأکید بر علم بیان و بدیع

نگارش: طیبه غفاری توران

استاد راهنما: دکتر غلامرضا مستعلی پارسا

استاد مشاور: دکتر محمد حسن حائری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

تیرماه ۱۳۸۹

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبایی

عنوان: تصویرآفرینی در جواهرالاسمار(طوطی نامه) با تأکید بر علم بیان و بدیع	
نویسنده / محقق: طیبه غفاری توران	
مترجم: ندارد	
استاد راهنما: دکتر غلامرضا مستعلی پارسا	استاد مشاور: دکتر محمد حسن حائری
استاد داور: دکتر طائفی	
کتابنامه: دارد	واژه نامه: ندارد
نوع پایان نامه:	بنیادی ● توسعه ای ○ کاربردی ○
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	سال تحصیلی: ۸۸-۸۹
محل تحصیل: تهران	نام دانشگاه: علامه طباطبایی
تعداد صفحات: ۱۹۴	گروه آموزشی: زبان و ادبیات فارسی
کلید واژه ها به زبان فارسی: جواهرالاسمار(طوطی نامه) تصویرآفرینی، بدیع، بیان.	
کلید واژه ها به زبان انگلیسی: Javaherolasmr, imagery, figures of speech, figurative language.	

تقدیم به بهترین ها :
همسر مهربان و فرزندان دلبندم ؛
آنانکه لحظه ای دوری شان ، برایم یک عمر است.

چکیده:

همان گونه که از نام رساله برمی آید عنوان تصویرآفرینی مبنا و اساس تمام بررسی های این رساله است اما آنچه بیش از دیگر زیبایی های اثر در هر صفحه به چشم می خورد، تصویرها و توصیفات غنی اثر است، نویسنده کتاب در رهگذر رسیدن به این تصویرات، خودآگاه و ناخودآگاه، از شگردها و شیوه ها و صنایع و آرایه های گوناگون سود جسته است و در این رساله کوشش بر بازنمایی و تقسیم بندی این زیبایی آفرینی ها در خلق تصاویر بود.

در تحلیل زیبایی شناسانه این تصاویر در دو بخش جداگانه، به تصاویر مبتنی بر آرایه های علم بیان و بدیع پرداخته شد، پیداست که ارائه تعریف دقیق و همه جانبه از صنایع ادبی، هرکدام، مجالی به وسعت یک کتاب می طلبد، بنابراین تعریفات و تقسیم بندی هایی که در وسع این رساله بود از کتب جدید و قدیم اقتباس شد و مورد بررسی قرارگرفت.

در تعریف آرایه ها آنچه همواره مد نظر بوده ارائه تحلیلی زیبایی شناسانه از آن آرایه بوده است یعنی تنها آمارگیری را کافی ندانسته و به شکلی ساده و به دور از هرگونه اصطلاح پردازی، با توجه به کتاب های قدیم و جدید، علل زیبایی آفرینی آرایه ها توضیح داده شده است تا ثابت شود نویسنده یا شاعر توانا و خوش قریحه این آرایه ها را در خلأ و بدون هدفی والا در اثر خود نمی آورد بلکه از آوردن آن ها در پی رسیدن به زیبایی و تصویر آفرینی زیبا است.

الف: موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف)

کتاب جواهرالاسمار در آن دسته از کتاب های کهن فارسی است که از جامعه ادبی دور مانده است و کمتر به آن پرداخته شده است. این کتاب هم می تواند از نظر داستان پردازی مورد توجه قرار گیرد و هم می تواند از نثر سبک شناسی حائز اهمیت باشد که بررسی تصویرآفرینی های آن در همین راستا قرار می گیرد.

ب: مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری و پرسشها و فرضیه ها:

- تمامی مبانی مطرح در کتب مربوط به تصویرآفرینی، علم بیان و علم بدیع.

- کیفیت آوردن هرکدام از آرایه های مربوط به این دو علم در تصویرها.

- ارائه تحلیل زیبایی شناسانه برای آرایه ها

پ: روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه گیری و روشهای نمونه

گیری، ابزارهای اندازه گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده ها:

- تعریف مفاهیم با توجه به کتب بلاغی جدید و قدیم.

- روش کتابخانه ای و آمارگیری

- کل کتاب در بیش از پانصد صفحه

- نمونه گیری به صورت تصادفی در هر صد صفحه
- استخراج مثال از صد صفحه و تعمیم آن به کل کتاب
- ترسیم نمودار ستونی و دایره ای و تعیین درصد

ت: یافته های تحقیق:

کتاب جواهرالاسمار نمونه ای کامل از ادبیات داستانی است که در شکلی زیبا و با تصویرآفرینی ماهرانه ای پردازخته شده است.

نتیجه گیری:

آرایه های مربوط به بدیع و بیان هنگامی که بدون تکلف و تصنع در اثری وارد شود می توانند نقش عمده ای در زیبایی آفرینی آن داشته باشد و بررسی آن ها در اثر می تواند به سبک شناسی و شناخت زیبایی های اثر مؤثر باشد.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم براساس محتوای پایان نامه و ضوابط مندرج در فرم

را گواهی می نمایم.

رئیس کتابخانه:

نام استاد راهنما:

سمت علمی:

نام دانشکده:

فهرست مطالب

بخش اول: کلیات	۱۴
مقدمه	۱۵
۱- معرفی کتاب طوطی نامه (جواهرالاسمار)	۱۷
۱-۱- معرفی انواع طوطی نامه ها	۱۷
۱-۲- اصل و منشأ طوطی نامه (جواهرالاسمار)	۱۷
۱-۳- زمان تألیف و مؤلف جواهرالاسمار	۱۹
۱-۴- سبک و زبان و لحن طوطی نامه (جواهرالاسمار)	۱۹
بخش دوم: تصویرآفرینی در جواهرالاسمار در علم بیان	۲۲
۱- تعریف صور خیال	۲۳
۲- تحلیلی از شیوه های تصویر سازی	۲۳
۳- موضوع فن بیان	۲۴
۳-۱- شکل یا صورت خیال یا خیالی چیست؟	۲۴
۳-۲- ارزش خیال و خیال سازی	۲۶
۳-۳- شکل‌های خیال	۲۶
۴- مجاز	۲۷
۴-۱- حقیقت	۲۷
۴-۲- مجاز لغوی	۲۸
۴-۳- تعریف مجاز	۲۸
۴-۴- مجاز مرسل مفرد	۲۸
۴-۵- انواع مجاز از دیدگاه علاقه	۲۹
۴-۵-۱- علاقه کلیت و جزئیت	۲۹
۴-۵-۲- علاقه حال و محل	۲۹
۴-۵-۳- علاقه لازمیت و ملزومیت	۲۹
۴-۵-۴- علاقه سبیت	۳۰
۴-۵-۵- پیوند (علاقه) نام ابزار (اسم آلت)	۳۰
۴-۵-۶- علاقه خصوص و عموم	۳۱

- ۴-۵-۶-۱- ذکر خاص و اراده عام..... ۳۰
- ۴-۵-۶-۲- ذکر عام و اراده خاص..... ۳۰
- ۴-۵-۷- علاقه ماکان..... ۳۰
- ۴-۵-۸- علاقه مایکون..... ۳۱
- ۴-۵-۹- علاقه جنسیت..... ۳۱
- ۴-۵-۱۰- علاقه بدلیت و پی آمد..... ۳۱
- ۴-۵-۱۱- علاقه صفت و موصوف یا مضاف و مضاف الیه..... ۳۱
- ۴-۵-۱۲- علاقه مجاورت..... ۳۲
- ۴-۵-۱۳- مثال های مجاز در جواهرالاسمار..... ۳۲
- ۵- تشبیه..... ۳۵
- ۵-۱- تعریف تشبیه..... ۳۵
- ۵-۲- اغراض تشبیه..... ۳۶
- ۵-۳- جایگاه تشبیه..... ۳۷
- ۵-۴- انواع تشبیه و ارزش گذاری آن..... ۳۸
- ۵-۴-۱- دلیل ارزش گذاری انواع تشبیه و داوری درباره آن..... ۳۸
- ۵-۴-۲- دلیل دیگری بر نپذیرفتن این گونه داوری ها..... ۳۹
- ۵-۵- انواع تشبیه..... ۳۹
- ۵-۵-۱- تشبیه حسی و عقلی..... ۳۹
- ۵-۵-۱-۱- هر دو طرف تشبیه حسی..... ۳۹
- ۵-۵-۱-۲- مشبه عقلی ، مشبه به حسی..... ۴۰
- ۵-۵-۱-۳- مشبه حسی ، مشبه به عقلی..... ۴۱
- ۵-۵-۱-۴- هر دو طرف تشبیه عقلی..... ۴۱
- ۵-۵-۲- تشبیه وهمی و خیالی..... ۴۲
- ۵-۵-۳- تشبیه مفرد و مقید و مرکب..... ۴۴
- ۵-۵-۴- انواع تشبیه از منظر وجه شبه..... ۴۷
- ۵-۵-۴-۱- وجه شبه مفرد..... ۴۷

- ۴۷-۵-۴-۲- وجه شبه متعدد.....
- ۴۷-۵-۴-۳- وجه شبه مرکب.....
- ۴۷-۵-۴-۱- تشبیه تمثیل.....
- ۴۸-۵-۵-۵- انواع تشبیه از منظر ادات و وجه شبه.....
- ۴۸-۵-۵-۱- تشبیه مجمل و مرسل و مؤکد و بلیغ.....
- ۴۸-۵-۵-۲- اضافه تشبیهی.....
- ۴۹-۵-۵-۳- اضافه سمبلیک.....
- ۵۰-۵-۵-۴- اضافه تلمیحی.....
- ۵۱-۵-۵-۶- تشبیه موقوف المعانی.....
- ۵۵-۵-۵-۷- انواع تشبیه به لحاظ شکل ظاهری.....
- ۵۵-۵-۷-۱- تشبیه ملفوف.....
- ۵۶-۵-۷-۲- تشبیه مفروق.....
- ۵۷-۵-۷-۳- تشبیه تسویه (مزدوج).....
- ۵۸-۵-۷-۴- تشبیه جمع.....
- ۵۹-۵-۷-۵- تشبیه معکوس یا مقلوب.....
- ۶۰-۵-۷-۶- تشبیه تفضیل.....
- ۶۴-۶- استعاره.....
- ۶۴-۶-۱- ریشه و منشأ استعاره.....
- ۶۶-۶-۲- ارزش استعاره.....
- ۶۷-۶-۳- قرینۀ صارفه.....
- ۶۷-۶-۴- اصطلاحات استعاره.....
- ۶۸-۶-۵- انواع استعاره.....
- ۶۸-۶-۵-۱- استعاره مصرّحه.....
- ۶۸-۶-۵-۲- استعاره مصرّحه مجردة.....
- ۶۹-۶-۵-۳- استعاره مصرّحه مطلقه.....
- ۷۱-۶-۵-۴- استعاره مصرّحه مرشّحه.....

- ۷۲..... ۵-۵-۶- استعاره مکنیه یا بالکنایه.....
- ۷۳..... ۶-۵-۶- استعاره تمثیلیه و استعاره مرکب.....
- ۷۶..... ۷-۵-۶- استعاره به اعتبار مستعار.....
- ۷۶..... ۱-۷-۵-۶- استعاره تبعیه یا استعاره پیرو.....
- ۷۹..... ۷- کنایه.....
- ۸۰..... ۱-۷- ارزش گذاری و زیبایی شناسی کنایه.....
- ۸۱..... ۲-۷- انواع کنایه.....
- ۸۱..... ۱-۲-۷- کنایه به اعتبار مکنی عنه.....
- ۸۱..... ۱-۱-۲-۷- کنایه از موصوف(اسم).....
- ۸۲..... ۲-۱-۲-۷- کنایه از صفت.....
- ۸۲..... ۳-۱-۲-۷- کنایه از فعل یا مصدر.....
- ۸۵..... ۳-۷- کنایه به اعتبار نزدیکی و دوری و نسبت وضوح و خفای وسائط.....
- ۸۵..... ۱-۳-۷- تلویح.....
- ۸۸..... ۲-۳-۷- ایما.....
- ۹۳..... بخش سوم: تصویرآفرینی در جواهرالاسمار با تأکید بر علم بدیع.....
- ۹۴..... ۱-مطابقه=تضاد=طباق.....
- ۹۶..... ۲-مراعات النظیر.....
- ۱۰۸..... ۳-مقابله.....
- ۱۱۰..... ۴-متناقض نما(پارادوکس).....
- ۱۱۱..... ۱-۴- تعریف متناقض نما.....
- ۱۱۱..... ۲-۴- دلایل پیدایش متناقض نما.....
- ۱۱۳..... ۵-اعداد.....
- ۱۱۵..... ۶- لف و نشر.....
- ۱۱۶..... ۷-تنسیق الصفات.....
- ۱۱۸..... ۸- ارسال المثل(تمثیل).....
- ۱۲۲..... ۹- عقد.....

- ۱۰-استخدام.....۱۲۷
- ۱۱- تلمیح.....۱۲۸
- ۱۲- ایهام.....۱۳۲
- ۱-۱۲- تعریف ایهام.....۱۳۲
- ۲-۱۲- انواع ایهام.....۱۳۲
- ۱-۲-۱۲- ایهام تناسب.....۱۳۳
- ۱-۱-۲-۱۲- منشأ و زیایبی ایهام تناسب.....۱۳۴
- ۲-۲-۱۲- ایهام تضاد.....۱۳۶
- ۳-۲-۱۲- ایهام ترجمه.....۱۳۶
- ۴-۲-۱۲- ایهام تبادر.....۱۳۷
- ۳-۱۲- زیبایی شناسی ایهام.....۱۳۷
- ۱۳- تسجیع.....۱۳۹
- ۱-۱۳- انواع سجع.....۱۳۹
- ۱-۱-۱۳- سجع متوازی.....۱۳۹
- ۲-۱-۱۳- سجع مطرف.....۱۳۹
- ۳-۱-۱۳- سجع متوازن.....۱۳۹
- ۲-۱۳- قرینه.....۱۳۹
- ۳-۱۳- سجع های اصلی و فرعی.....۱۴۰
- ۴-۱۳- پاره ای از دلایل زیبایی سجع به قلم یکی از معاصرین.....۱۴۰
- ۱۴- ترصیع.....۱۴۱
- ۱۵- موازنه یا مماثله.....۱۴۱
- ۱۶- تضمین المزدوج یا اعنات القرینه.....۱۴۲
- ۱۷- ازدواج.....۱۴۲
- ۱۸- مزدوج یا قرینه.....۱۴۳
- ۱۹- جناس.....۱۵۹
- ۱-۱۹- تعریف جناس.....۱۵۹

۱۶۰	۱۹-۲- زیبایی شناسی جناس
۱۶۱	۱۹-۳- انواع جناس
۱۶۱	۱۹-۳-۱- جناس تام
۱۶۱	۱۹-۳-۲- جناس لفظ
۱۶۲	۱۹-۳-۳- جناس مرکب
۱۶۲	۱۹-۳-۴- جناس مضارع و لاحق
۱۶۵	۱۹-۳-۵- جناس خط یا تصحیف
۱۶۶	۱۹-۳-۶- جناس ناقص یا محرف
۱۶۶	۱۹-۳-۷- جناس اشتقاق یا اقتضاب (جناس اختلاف در مصوت بلند)
۱۶۷	۱۹-۳-۸- جناس اشتقاق (جناس کلمات هم خانواده یا جناس ریشه)
۱۶۹	۱۹-۳-۹- جناس زاید
۱۷۱	۱۹-۳-۱۰- جناس اختلاف در حرف پایانی
۱۷۳	بخش چهارم: عناصر تصویرآفرینی ها
۱۷۴	۱- تصویرآفرینی با نام پرندگان، گیاهان، و گل های باغ و بوستان
۱۷۵	۲- تصویر آفرینی با آلات موسیقی و ابزارها و شغل ها و رنگ ها و بیماری ها
۱۷۶	۳- تصویرآفرینی با سنگها و فلزات قیمتی
۱۷۶	۴- تصویرآفرینی با ملائمت موسیقی و عیش و نوش
۱۷۷	۵- تصویرآفرینی برای مفهوم فقدان زر و سیم
۱۷۸	۶- تصویرآفرینی با اصطلاحات علم نجوم
۱۸۸	نتیجه گیری
۱۹۰	فهرست منابع و مآخذ

فهرست جدول ها

۱۷۸	جدول شماره ۱: سازگاری اوصاف گوناگون غروب با فضای قصه
۱۸۵	جدول شماره ۲: در رسیدن شامگاه و تشبیهات عوامل چهارگانه آن

فهرست نمودارها

۴۳	نمودار شماره ۱: تشبیه به اعتبار حسی و عقلی بودن مشبه یا مشبه به
----	---

- نمودار شماره ۲: تشبیه مفرد، مقید و مرکب..... ۴۶
- نمودار شماره ۳: مجموعه تشبیه بلیغ..... ۵۴
- نمودار شماره ۴: انواع تشبیه به لحاظ شکل ظاهری..... ۶۳
- نمودار شماره ۵: استعاره..... ۷۵
- نمودار شماره ۶: استعاره به اعتبار مستعار..... ۷۸
- نمودار شماره ۷: کنایه به اعتبار مکنی عنه..... ۸۴
- نمودار شماره ۸: کنایه به اعتبار نزدیکی یا دوری و نسبت وضوح و خفای وسایط..... ۹۲
- نمودار شماره ۹: صنایع بدیع یا بدیعی..... ۱۳۱
- نمودار شماره ۱۰: ایهام..... ۱۳۸
- نمودار شماره ۱۱: سجع..... ۱۵۸
- نمودار شماره ۱۲: جناس..... ۱۷۲
- نمودار شماره ۱۲: نتیجه گیری..... ۱۸۹

بخش اول:

کلیات

مقدمه

همان گونه که از نام رساله برمی آید، عنوان تصویرآفرینی مبنا و اساس تمام بررسی های این رساله است، اما نام کتاب و سرگذشت آن در تاریخ ادبیات فارسی، موضوعی است که قبل از هر چیز باید به آن پرداخته شود؛ کتاب جواهرالاسمار یا طوطی نامه با وجود تمام زیبایی های سبکی، زبانی و ادبی اش مانند بسیاری از کتاب های دیگر در ادبیات پر دامنه فارسی، گمنام و مهجور مانده است، شاید پرداختن بیش از حد به امهات کتب نثر فارسی کهن، مجالی برای در نظر آوردن این کتاب نگذاشته و بعد از تصحیح، آن را در قفسه های کتابخانه تنها رها کرده است؛ آشنایی نگارنده رساله نیز با این کتاب بسیار تصادفی بود، پاره ای از نثر شیوای کتاب در عناصر داستان جمال میرصادقی آمده بود، شیوه داستان پردازی و تصویرآفرینی اش که به راستی خلف صدق کلیله و دمنه بود نگارنده رساله را به کشف این کتاب عظیم برانگیخت و شاید این کشف توانسته باشد برای مدتی کوتاه زیبایی ها و غنای اثر را پیش روی متخصصین ادبیات مجسم سازد، به همین خاطر از آوردن مطالبی که به حق معرفی کننده این کتاب باشد، چه از زبان مصحح کتاب و چه از زبان دیگر محققین، اگرچه به اطناب، گریزی و گزیری نبود.

اما آنچه بیش از دیگر زیبایی های اثر در برابر دیدگان نگارنده رساله خودنمایی می کرد، تصویرها و توصیفات غنی اثر بود، نویسنده کتاب در رهگذر رسیدن به این تصویرات، خودآگاه و ناخودآگاه، از شگردها و شیوه ها و صنایع و آرایه های گوناگون سود جست، که در این رساله کوشش بر بازنمایی و تقسیم بندی این زیبایی آفرینی ها در خلق تصاویر است.

در تحلیل زیبایی شناسانه این تصاویر در دو بخش جداگانه، به تصاویر مبتنی بر آرایه های علم بیان و بدیع پرداخته شد. پیداست که ارائه تعریف دقیق و همه جانبه از صنایع ادبی، هرکدام، مجالی به وسعت یک کتاب می طلبد، بنابراین تعریفات و تقسیم بندی هایی که در وسع این رساله بود، از کتب جدید و قدیم اقتباس شد و مورد بررسی قرار گرفت.

در تعریف آرایه ها آنچه همواره مد نظر بوده، ارائه تحلیلی زیبایی شناسانه از آن آرایه بوده است؛ یعنی تنها آمارگیری را کافی ندانسته و به شکلی ساده و به دور از

هرگونه اصطلاح پردازی، با توجه به کتاب های قدیم و جدید، علل زیبایی آفرینی آرایه ها توضیح داده شده تا ثابت شود نویسنده یا شاعر توانا و خوش قریحه، این آرایه ها را در خلأ و بدون هدفی والا در اثر خود نمی آورد، بلکه از آوردن آن ها در پی رسیدن به زیبایی و تصویر آفرینی زیبا است.

در مورد آمارگیری انواع آرایه ها در این رساله باید گفت، چون متن کتاب ۵۳۱ صفحه را به خود اختصاص داده بود و آرایه ها باید در یک متن منثور بررسی می شد، شمارش همه آرایه ها در این حجم زیاد کار آسانی نبود.

برای بررسی هر آرایه، صد صفحه از ابتدا تا انتهای کتاب به شکل تصادفی برگزیده و در متن رساله مثال هایی از آن آورده شد؛ نمودارها مطابق با همین مثال ها ترسیم گردیده و بر اساس معیارهای آمارگیری، درصد نهایی آن به کل کتاب تسری داده شده است تا بتوان به نتیجه ای که دربرگیرنده درصد آماری آرایه ها باشد، دست پیدا کرد و نیز بتوان آرایه غالب در تصویر سازی ها را مشخص کرد.

۱- معرفی کتاب طوطی نامه (جواهرالاسمار)

از آنجا که این کتاب در تاریخ ادبیات فارسی و در بررسی های سبک شناسانه کمتر مطرح شده است، در ابتدای این رساله معرفی کوتاهی از آن ضروری به نظر می رسد:

۱-۱- معرفی انواع طوطی نامه ها

اکنون در قفسه های کتابخانه ها، دو عنوان طوطی نامه و یک عنوان چهل طوطی موجود است، کتاب مورد نظر در این رساله در زیر به طور کامل با علامت (*) معرفی می شود: * طوطی نامه، جواهرالاسمار از عماد بن محمد الثغری، به اهتمام شمس الدین آل احمد. انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۲.

- طوطی نامه، تألیف ضیاء الدین نخشی، به تصحیح و تعلیقات دکتر فتح الله مجتبابی و دکتر غلامعلی آریا، ۱۳۷۲، انتشارات منوچهری تهران.

- چهل طوطی اصل، ترجمه سیمین دانشور - جلال آل احمد. تهران، موج، ۱۳۵۱.

۱-۲- اصل و منشأ طوطی نامه (جواهرالاسمار)

تقوی این کتاب را در ذیل کتبی می آورد که یا برگردان کلیله و دمنه هستند و یا به تقلید از آن: «اثر دیگری که ... اصل مجموعه ای داستانی است و از منابع هنری اخذ شده است طوطی نامه است این مجموعه اصلی هندی بوده و به زبان سنسکریت «شوکه سپتتی» (Suka Saptati) یا هفتاد داستان طوطی نامیده می شود و چهار چوب اصلی آن در حقیقت، روایتی است از یکی از جاتکه های بودایی^۱ که در سندباد نامه و کارنامه رومیان نیز دیده می شود. سازنده این مجموعه که نه نامش را می دانیم و نه روزگارش را، در این چهار چوب اصلی تغییراتی داده و داستانها و افسانه های گرد آورده خود را که اساس اغلب آنها بر فریبکاری زنان و فاسق بازی و نیرنگ سازی آنان مبتنی است، در قالب آن ریخته است. روایت مفصل تر این مجموعه دو بار در آغاز قرن هشتم هجری در هند به فارسی در آمد. بار اول به دست عماد بن محمد ثغری از منشیان زمان سلطان

^۱ جاتکه «کتابی است که به تاریخ تناسخ بودا در بعضی از موجودات و به ولادتهای پیشین بودا قبل از تأسیس مذهب بودایی مربوط می شود و در آن حکایت های فراوانی از تناسخ بودا در جانوران دیده می شود که قدمت بخشی از آن را به پیش از قرن هفتم قبل از میلاد می رسانند» (تقوی ۱۰۴)

علاءالدین خلجی (۱۲۹۶-۱۳۱۶م) به نام جواهرالاسمار و بار دوم به دست ضیاءالدین نخشی به نام طوطی نامه» (تقوی ۱۱۷)

سپس اضافه می‌کند: «داستان های این کتاب به دلیل اینکه بخشی از آنها از پنجاتترا گرفته شده، با برخی داستانهای کلیله و دمنه همانند است و مولف جواهرالاسمار برخی از آنها را حذف کرده است. داستانها از زبان طوطی نقل می‌شود تا زن خواجه را از خیانت به شوهر که در سفر است باز دارد و تقریباً همچون هزار و یک شب، شبی یک داستان دارد و با همان انگیزه نقل می‌شود. حکایت های حیوانات در این مجموعه بسیار است اما انگیزه تعلیمی و اخلاقی آنها کم‌رنگ است و بیشتر حاکی از افسانه های اولیه مردم هند است، اصول اعتقادی بودایی در باب تناسخ و ... نیز در داستانهای این مجموعه فراوان به چشم می‌خورد.» (همان ۱۱۷)

قابل ذکر است که تقوی در بررسی های خود همین جواهرالاسمار را ترجیح داده است و می‌نویسد: «ما در بررسی خود جواهرالاسمار تألیف (ترجمه) عماد بن محمد ثغری را اساس کار قرار داده ایم. هم به دلیل اینکه مقدم بر نسخه نخشی است و هم برای اینکه دخل و تصرف فارسی در آن بیشتر است» (همان ۱۱۷)

لازم به ذکر است که خود محمد بن عماد ثغری در مقدمه کتاب می‌گوید: «بنده کمتر نیز خواست که در عهد دولت این چنین پادشاهی ... دفتری از هندوی ترجمه کند» (ثغری ۱۶)

و در دنباله می‌گوید: «البته بدین نیت دفتر هندوان را نظر می‌کردم و حکایات و اسمار ایشان می‌دیدم. دل ضعیف در هیچ کتابی قرار نمی‌گرفت و جان نحیف هیچکدام را خوش نمی‌کرد. اگر بدایت یکی را محکم و با بنیاد می‌یافتم، نهایتش سست و مختل می‌نمود؛ و اگر انجام یکی مطلوب و مرغوب می‌بود، در آغازش دل نمی‌آسود. تا در طلب و جستجوی بسیار و تفحص و تکاپوی بی شمار، دفتری یافتم که مطلعش رشک دفاتر اسمار بود و بر ترتیبی نیکو تألیف کرده؛ مشتمل بر هفتاد و دو فسانه، از زبان طوطی اختراع نموده بودند ...» (ثغری ۱۶)

۱-۳- زمان تألیف و مؤلف طوطی نامه (جواهرالاسمار)

«جواهرالاسمار» تألیفی است متعلق به سال هژدهم سلطنت علاءالدین محمد ... از سلاطین خلجی. به عبارت دیگر جواهر الاسمار تألیفی است مربوط به قرن هشتم هجری. (۷۱۳ ه تا ۷۱۵ ه). «(ثغری، سی و سه)

با وجود اشکالاتی که در خواندن نام مؤلف کتاب بوده است، سرانجام آل احمد او را «عماد بن محمد الثغری» می نامد و با توجه به فحوای کتاب، زندگی نامه ای برای او می نویسد و آن را در سی و سه و سی و چهار پیش درآمد تصحیح خود می آورد.

۱-۴- سبک و زبان و لحن طوطی نامه (جواهرالاسمار)

حکایت هایی از این دست، هم به نثر آمده و هم به نظم؛ «با این حال همیشه در نقل آنها به ویژه در آثار منثور زبان ادبی و مصنوع استفاده شده است. (مثلاً) کلیله و دمنه و مرزبان نامه که نمونه های نثر فنی به شمار می روند، این حکایتها را با زبانی فخیم و ادبی نقل می کنند و همین لحن ادبی و رسمی در جدی و واقعی نمودن حکایت ها سهم اساسی دارد به طوری که اگر مثلاً به جای نام حیوان، نام انسان بگذاریم (در صورتی که عمل، عمل انسانی باشد) تغییری در داستان ایجاد نمی شود. این مسأله به ویژه در جایی که به جای حیوان از اسم خاص یا لقب استفاده شده بیشتر مصداق دارد ... در حقیقت آنچه نشانه طنز آمیز بودن این حکایت ها باشد در زبان آثار مورد بحث کمتر به چشم می خورد و تنها چیزی که به آن جنبه طنز می دهد آگاهی ما از این نکته است که این همه، از زبان حیوانات و ساختگی است.» (تقوی ۱۲۱)

«حقیقت این است که نویسندگان سبک مصنوع به اقتضای شیوه خود از جنبه طنز آمیز آن صرف نظر کرده اند و در زبان و بیان آن ها نشانه ای از این ویژگی به چشم نمی خورد. آنان کار خود را بسیار جدی و با ارزش می شمردند و این ارزشمندی هم در بعد محتوا و مضمون مطرح بود و هم از حیث زبان و سبک نوشتار ... از آنجا که اصل حکایت ها منشأ عوامانه و فولکلوریک دارد، انتظار این است که سبک بیان و زبان آن ها نیز در خور فهم عوام و کودکانه باشد، در حالی که کمتر چنین است از کلیله و مرزبان نامه که بگذریم در آثار منثور دیگر چون طوطی نامه و بختیارنامه زبان کمی ساده تر می شود و زبان راویان قصه گوین در نقل حکایت ها به کار می رود.» (همان ۱۲۱)

در جواهرالاسمار زبان داستان به آرایشهای لفظی و معنوی آراسته شده است، و نویسنده سعی داشته نثری زیبا بیافریند و از این رو از صنایع مختلف چون تشبیه، اشتقاق، شبه اشتقاق، تضاد، جناس، تنسیق الصفات، سجع، مراعات النظیر، موازنه و ... به فراوانی استفاده کرده است. برای اینکه برای چنین ادعایی سندی آورده شود، بهتر است، سخن خود مولف (محمد بن عماد ثغری) در این باره عیناً ذکر شود:

«چون گوش طبایع نفیسه و سامعه قرایح سلیمه را به جهت استماع تواریخ و داستان و حکایات و اسمار، میلی تمام و رغبتی صادق است و پیوست [پیوسته] در محافل و مجامع خلفا و سلاطین و حکیمان و ندیمان آن عهد طریق ایراد اسمار گشاده داشته اند و قضیت گفتن حکایات ممهد گردانیده، علی الخصوص در شنیدن حکایاتی که قالب آن را به لباس عبارات سلیس و کسوت استعارات عذب آراسته باشند، و به جواهر زواهر نص و حدیث و اشعار عرب و عجم و امثال کلمات مواعظ آمیز و نکات حکمت آمیز مشحون و مزین کرده، علی القطع بیشتر باشد خاصه از زبان وحوش و طیور و عجموات و جمادات رانده که در گوش داشتن آن تعجیبی نیست و به شنیدن سآمتی [ملول شدن] نمی‌افزاید. فامآ در مضامین آن غرضی که در تعریض حکایت است حاصل می‌گردد؛ و آنچه مقصود است بر می‌آید. و هم بدین سبب است که هر کس از فضلالی زمان، در هر عهدی، به جهت مفاخرت بر اقران و اعوان و مباهات بر انصار و اخوان، کتابی را از هندوی به نام مخدوم و منعم ترجمه کرده اند، و آن صحیفه را در خزانه ولیعهد و امیر وقت رسانیده و آن نام تا آخرالاعوام و إنقراض ایام بمانده، چنانکه کتاب «کلیله و دمنه» و «سندباد» و «نفحه الريحان» و امثال آن.» (ثغری ۱۵)

پس او در تألیف (ترجمه) خود به نکات زیر توجه داشته که همه این نکات، سازنده زبان و لحن داستان او هستند:

- میل و رغبت سرشت و گوش انسان به شنیدن تاریخ و داستان و حکایت و اسمار
- فضیلت اسمار و قصه گویی در محفل و مجمع خلفا و سلاطین و حکیمان و ندیمان،
- حکایت گفتن، آن هم به شیوه ای خاص مقبول نظر بوده و حکایاتی پسندیده می‌افتاده که عبارات سلیس داشته باشد، بهره مند از استعارات شیرین و مملو از شکوفه های نص و حدیث و اشعار عرب و عجم باشد و سخنان موعظه آمیز و نکات حکمت آمیز هم در